

Чишмә башы

Арча икенче урта гомуми белем мәктәбе
махсус чыгарылыш

Тукай яши безнең йөрәкләрдә

*Вакыт безне 1913 нче елның апрель көннәреннән
ераклаштырган саен, Тукай безгә тагын да якыная...*

**Апрель
2025**

*Яздан аерып булмый Тукайны!
Язда килгән, язда ул янган.
Язы, киләчәге барлар ничек китсен,
Ничек югалалсын дөньядан.*

*Моннан 139 ел элек, 1886 нчы елның 26
нчы апрелендә дөньяга килеп, 112 ел элек,
ягъни 1913 нче елның 3 нче апрель
иртәсендә дөньядан китеп тә барган Тукай
бүген дә безнең арабызда кебек. Аның
иңаты, аның геройлары безнең күңелләрдә,
безнең җаныбызда.*

*Һәр язда халкыбыз бөек шагыйрбезнең
туган көнен билгеләп үтә. Һәр ел саен
районыбызда, мәктәпләрдә сөекле шагыйр -*

*ребез иңатына багышлап, әдәби кичәләр
уздырыла. Иң зур бәйрәм - республикабыз
башкаласы Казан шәһәрендә була. Ул күп
меңләгән халык катнашында ишигырь
бәйрәме итеп үткәрелә.*

*Г. Тукай дөньяда бары тик 27 ел гына
яшәгән, бары 8 ел гына иңат иткән.
Шулай булса да, ул гаять зур, бәя биреп
бетермәслек рухи байлык калдырган.
Аның тормышы һәм иңаты - халкыбыз
тарихында иң якты, иң изге
сәхифәләренең берсе. Балачактан
күңелебезгә кергән Тукай безне гомеребез
буена озата бара. Еллар үткән саен безгә
якыная бара.*

Кушлавчыч

Бөдрә таллар үсә Кушлавчычта
Көмеш сулы чишмә янында.
Тамырлары тирән, нык торалар,
Баш имиләр җилдә, давылда,
Ә кайвакыт ямансулый алар,
Ботаклары җиргә салына.
Хәтерлидер бәлки узганнарны,
Сагынадыр алар, сагына
Нәни Габдулланы. Сабый чакта
Ул бит шул талларга сыенган,
Ялан тәпи басып боз өстенә,
Авыз иткән чишмә суыннан.
Шушы җирдә яшәп, шушы җирдә
Туфрак булган җиде бабасы.
Бик еракта аның нәсел башы,
Биш гасырдан арта арасы.
Ирек сөйгән батыр халык салган
Кушлавчычның нигез ташларын.
Төпләнгәннәр алар, качып килеп
Кәһәреннән явыз патшаның.
Иген иккән халык гомер буе
Жирне ашлап ачы тир белән.
Уртақ булган язмыш, авырлыкны
Күтәргәннәр алар ил белән.
Алгы сафка баскан ир-егетләр
Яу килгәндә Рәсәй өстенә.

Ватан өчен барган сугышлардан
Читтә калмаганнар берсе дә.
Кушлавчычта изге һәр адым җир,
Кырларына куна торналар.
Бөдрә таллар Тукай суын эчкән
Чишмәләрне саклап торалар.
Чишмәләр күп монда, чишмәгә бай
Тукай туган авыл – Кушлавчыч.
Күп гасырлы узган тарихы бар,
Киләчәге аның соклангыч...

*Әнәс Галиев, Кушлавчыч авылында
туган фронтовик шагыйрь*

Тукайның дүртенче буын туганы

Халык күңеленә үтеп кергән һәм тиз арада йөрәген яулаган шәхесләр бармак белән генә санарлык. Башка милләт шагыйрьләре белгән, яшә чыгында ук олыларча үз-үзенә бая бирә алган кеше русларда Пушкин булса, татарларда ул - Габдулла Тукай.

Габдулла Тукайның тормышын өйрәнү, туганнарын барлау күптәннән өйрәнелә икән. Хезмәтемне башкарганда мин Зәкия Рәсүлева-ның “Тукай эзләреннән” дигән китабына тап булдым. Зәбирова фамилиясенә тукталдым. Кем ягыннан, нәсел җепләре ничек Тукай белән тоташа икән дигән сорау белән уку-учыма мөрәҗҗәгать иттем.

Арчада яшәүче Зәбирова Айрат абый белән очрашу үткәрелде. Алар бер гаилә икән! Айрат абый үзенә истәлекләрен сөйләде:

- Мин үземнең Тукай туганы икәнлегемне беләм. Минем әби — Мәсрүрә. Әбиемнең әнисе — Бибисаҗидә - Габдулланың әнисе Бибимәмдүдәнең ата бер, ана башка сөңлесе.

Мәсрүрә әби бик дингә бирелгән кеше иде, холкы бик тыныч, тыйнак. Без, өч малай, аның тәрбиясендә үстек. Авылның абыстае, аш-су остасы, тегүчесе... Әбинең сөйләгән сүзләре бүгендә хәтеремдә. Качырып кына ураза тотты, намаз укыды, дини китапларын кеше күрмәгәндә генә укыды. Бу китаплар бездә бүгендә саклана. Мин үземдә Тукай әкиятләрен укып үскән кеше, моның белән чиксез горурланам. Әтием Фоат (авыр туфрагы җиңел булсын) гомере бие колхозда алдынгы механизатор булды. Алар 4 бертуган: Суфия, Мәсгүт, Әнисә һәм әтием Фоат.

“Үзеңнең җиде буыныңны белергә кирәк”, - дигән гыйбарә яши безнең халыкта. Бөек Тукаебызның дүртенче буын туганы белән якыннан танышу һәм аралаша алуым белән горурландым. Тукай туганнары белән очрашуларны республика күләмендә оештырырга кирәктер. Без үткән безне кадрләп сакларга, киләчәк буынга җиткерергә бурычлыбыз.

Алинә Бәдриева, 8В сыйныф укучысы

Габдулла Тукай — милләтемнең рухи юлбашчысы

Без сугышта юлбарыстан көчлебез,
Без тынычта аттан артык эшлибез.
Шул халыкныңмы хокукка хаккы юк? —
Хаклыбыз уртак ватанда шактый ук!

Г.Тукай

Бөек шагыйребез Габдулла Тукайның күренекле шәхес икәнлегенә турында уйланганда, мин иң элек, нәкъ менә татар милләте, татар халкы өчен эшләгән эшләр, язган шигырьләрен әйтергә теләм. Шагыйрь үз туган илебезгә килчәгән кайгыртып, башкаларның да шәм-лампа кебек үз тирәсен генә яктыртырга тиеш түгеллеген әйтә. Шагыйрь өчен милләткә бәйле булган сораулардан да зуррак, мөһимрәк нәрсә була алмаган. Көндәлек тормыш тудырган мәсьәләләр дә алар янында бик вак булып калганнар. «Үз-үземә» шигыреннән алынган юллар язганнарымны тагын да ныгыта:

Күңел берләң сөям бәхтен татарның,
Күрергә шаһлыгын, тәхтен татарның.
Татар бәхте өчен мин жан атармын:
Татар бит мин, үзем дә чын татармын.

Бу шигырь юллары аның туган милләтебезгә булган мөнәсәбәтен дәлилләп тора. Тукай халкыбыз рухында мәңгә яшәчәк, чөнки халык рухы аның әсәрләренә бик тирәнтен кереп урнашкан. Өнә бит “Өллүки”, “Тәфтиләү”, “Зиләйлүк”, “Туган тел” кебек жырлары шулкадәр халыккашты, аларны нәкъ менә Тукай иҗат иткәнә сизелми дә. “Туган тел”е аеруча еш яңгырый. Күп кенә әдәби кичәләр, хәтта төрле жыеннар да шушы жыр яңгыравы белән тәмамлана. Халкыбыз гимнына әверелгән “Туган тел”не барлык илләрдә яшәүче татар баласы укый һәм көйли.

Белгәнәбезчә, Г. Тукай – милли шагыйрь. Халкыбызның гореф-гадәтләрен, бәйрәмнәрен, бай телен, сәнгәтен чын күңелдән яраткан башка шагыйрь бармы икән тагын? Ул бары милләтем, халкым дип эшләгән һәм яшәгән. Кечкенәдән татар халкының ачы язмышын күрә, гапаларын үз жылкәсендә тоеп үскәнгәдер, халкыбыз тормышын, проблемаларын шигырьләренә тирәнтен яшергән. Шуңа күрә дә иҗатын туган халкына хезмәт итүгә багышлаган.

Минемчә, шагыйрьнең “Фикер” гәжитендә (1906 ел) басылган бер мәкаләсендә халкыбызны иң борчыган мәсьәләләрнең берсе - татарларда уку системасының артталыгы турындагы язманы мисалга китереп тә, аның никадәр халыкчан шагыйрь икәнә дәлилләп булыр иде. Бу язмада ул милли мәгариф язмышы темасын күтәрә кенә калмый, аны алга жиберү юлларын эзли.

Халык арасында дан казанган, татар халкының тормышын, язмышын үзенә шигырьләренә шулай тирәнтен яшеру, иң беренчә чиратта, аның каян килеп чыкканына бәйледер. Кечкенә Апуш булып, сабий чагыннан ук ятимлектә, өйдән-өйгә күчеп йөрәп яшәгән, кечкенәдән татар халкының ачы язмышын күрә, гапаларын үз жылкәндә, үз тәнәндә татып үскән шагыйрь иң түбәннән өскә үрмәләп, бөек Тукай булган. Ни генә булмасын, сабийлыкта үз канаты астына аны халкым сыендырган. Аннан яклау да, саклау да тапкан шагыйрьнең иҗатында халкым тормышы бөтен тулылыгы белән ачыла. Үзенә бөтен иҗади көчә туган халкыбызга хезмәт итүгә, аны милләт буларак аклауга һәм үстерүгә багышлаган Бөек Тукай - безнең татар әдәбиятына салынган таза, ныклы нигезебез.

Дымлы апрель жилә исә. Тукай шул жылләргә кушылып нидер әйтә кебек... Бик күп мәктәп, аудиторияләрдә, театр сәхнәләрендә, мәдәният сарайларында, клубларда, радиоларда өзлексез яңгырап, безнең уй-тойгыларыбызны яңартып, яшәүгә, хезмәткә, иҗатка илһамландыра. Өнә шулай безне көрәшкә чакыра Тукаебыз!

Маликә Жәләева, 9 А сыйныфы укучысы

Тукай — дөнья картасында

Тукай исеме белән аталган объектлар арасында Арча үзәгендә, тимер юл станциясендә бюст, Шәрәк янындагы мәчет мәйданы, рухи - мәгърифәт үзәге, Габдулла Тукай исемендәге Арча педагогия көллияте, Арча станциясендәге урам, Кушлавич, Яңа Кырлай авылында музей, “Казан арты” тарих-этнография, әдәбият-сәнгать музееда экспонатлар бар.

Татар халкының бөек шагыйре Габдулла Тукайны инде күптәннен брeнд дип атарга мөмкин. Тукай исеме белән аталган объектлар арасында Казан үзәгендәге мәйдан, метро станциясе, Тукай мәйданы янындагы бакча, Иске Татар бистәсендәге урам, Татарстан, Башкортстан, Марий Эл, Ижау, Чиләбе, Свердлов, Ульянов, Әстерхан өлкәләре, Пермь крае, Казахстан, Үзбәкстан, Төркиянең кайбер шәһәрләре һәм авылларындагы урамнар, парклар, мәктәпләр, китапханәләр бар. Моннан тыш, шагыйрьгә дистәләгән һәйкәлләр куелган, аның истәлеген саклаган 3 музей ачылган; филармония, типография, күмәк хужалык, дәүләт премиясе, аэропорт, йөк судносы һәм теплоход Тукай исемен йөртә. Ә менә дөнья картасының кайсы нокталарын «Тукай урыннары» дип атарга мөмкин икән соң?

Сасна Пучинкәсе. Нократ губернасы (Вятская губерния) Малмыж өязе, Арбор волостендагы (хәзерге вакытта Татарстан Республикасының Балтач районы) авыл. Тукайның әнисе Мәмдүдә шушы авыл зиратында күмелгән.

Яңа Кырлай

Кушлавич

Казан

Казан. Кайчандыр бала чагында Габдулланы, асрамага бирер өчен, Казан базарына алып килгән булалар. 1907 елда инде үзенең ижади көчен сынап караган Тукай татарларның башкаласына хужа булып, татар йөрәген әсир итәр өчен әйләнеп кайта. Иң продуктив, ижади яктан иң куәтле чоры биредә уза. Казанда Тукай белән бәйле истәлекле урыннар шактый. Элеккеге «Сарай», «Болгар» һәм «Амур» кунакханаларендәге бүлмәләр, элеккеге «Сабак» китапханәсе бинасы, «Китап» басмаханәсе редакциясе.

Казанның Печән базары. Шәһәрнең нәкъ үзәге – Иске Татар бистәсендә урнашкан Печән базары юкка гына Тукайның иң танылган әсәрләренең берсендә төп локация буларак сайланмаган. Печән базары – шул чордагы татар җәмәгатьчеләге символы. Монда ниләр генә сатылмый, жаның ни телә, шул бар. Товарлар гына түгел, тамашаларның да ниндие генә юк! Алдыңгы яшьләр ара-тирә күренгән базарда искелек, консервативлык хөкөм сөрә. Шуңа да карамастан бик куәтле урын.

Кушлавич. Казан губернасы Казан өязендәге (хәзерге вакытта Татарстан Республикасының Арча районы) авыл. Булачак шагыйрь нәкъ менә шушы авылда 1886 елның 14нче (26нчы) апрелендә Мөхәммәтгариф һәм Мәмдүдә гаиләсендә дөньяга килә.

Яңа Кырлай. Казан губернасы Казан өязе Яңа Кишет волостендагы (хәзерге вакытта Татарстан Республикасының Арча районы) авыл. Хәзерге вакытта күпләр аны Тукайның туган урыны дип уйлый. Монда тумасан булса да, бала чагының иң бәхетле чорларының берсе шушында уза. 1892–1895 елларда кечкенә Габдулла Сәгъди абый гаиләсендә яши, беренче тапкыр мәдрәсәгә китә, малайлар белән ат сакларга йөри, эссе челләдә инешкә төшеп су коена. Г.Тукайның дөньякүләм билгеле музей комплексы биредә урнашкан.

Габдулла Тукай музей. Уралск

Уралск (Жаек). 1895–1907. Әтисе языннан туган тиешле апасы Габдулланы үз янына алдырта. Шактый гына хәллә сәүдәгәр Галиәсгар Госманов гаиләсендә булачак шагыйрь, ниһаять, тиешле белем ала (алдыңгы карашлы мөгаллимнар укуыткан «Мотыйгия» мәдрәсәсендә), шигърият белән кызыксына, рус телен яхшы ук өйрәнә башлый. Хисси яктан Кырлайда ныгыган булса, фикри яктан Тукай нәкъ менә Уралскида җитлегә.

Редактор татар теле һәм әдәбияты укытучысы Ибраева Р.Х.
Дизайнер - верстальщик Гүзәлия Фәттахова
Фотокорреспондент Рулан Коморов
Корректор Эльмира Забирова
Редколлегия Мәликә Жәләева
 Алиһә Бәдриева

Адрес: Күпер урамы, 15 нче йорт.
Мәктәп сайты: <https://edu.tatar.ru/arsk/sch2>

